

Panun nakinoita

Tervaveneestä

ei kuitenkaan nyt siitä hopeasellaisesta, josta Oulun Hiihdossa kilvoitellaan ja joka toistamiseen "laskikosket" etefäiseen Suomeen, vaan ihan alkuperäisestä kainuulaisesta tervaveneestä on tarkoitukseni nyt puhua.

Kun vuosi sitten etsiskelin kirjastosta lähdekirjoja tervakulttuurista yleensä jouduin toteamaan, ettei mitään tervanpolton ja -kaupan alalta ole kirjoitettu yhtenäistä esitystä. Lähdekirjallisuutta oli kyllä kaikenlaista, mielenkiintoistakin. Oli myös silloin ja sitä ennen Samult Paulaharjun muistonäyttelyn yhteydessä puhetta siitä, että Paulaharju oli ainoa, joka oli tallettanut täydelliset piirustukset tervaveneestä museota ja jälkipolvia varten. Mutta esim. tervaveneen historia oli esittämättä, kirjoittamatta . . .

Nyt on mieluisa tehtäväni ilmoittaa, että tällainen historia on olemassa, tutkimus, joka yksityiskohtaisesti kuvaa meille tervaveneen kaikkine pikkuserkkuineen. Vieraillessani äskettäin Kajaanissa H. V. Claudelinin kodissa, jonka kirja-, leike- ja yleensä maakunnallisten vanhojen muistojen kokoelmat jo alkavat olla kuulut, sain tutustua fil. maisteri, kansakoulun opettaja, rouva Anna Lehtosen

yliopistolliseen laudatur-tutkielmaan "Oulujoen vesistön kulkuneuvoista, etenkin Tervaveneestä", jonka tyylikkäässä kansikuvassa komeilee vanha kelohonka taivasta tavoittelevine oksankäkkyröineen.

Maisteri Lehtonen on syntynyt Muhoksen Kylmäsiä ja sieltä juontaa juurensa tämä tervaveneinnostuskin. Ja sen innostuksen aiheuttaman uutteran työn tuloksena on syntynyt mainittu tutkimus, joka totisesti ansaitsee tulla mainituksi, vaikka laudaturtyö vielä sellaisenaan hyvin harvoin saa sijaansa lehtien palstoilla.

Aineistonsa on maist. Lehtonen hankkinut paitsi kirjoista ja kokoomista, joiden joukossa esim. Claudelinin kokoelmat ja Paulaharjun kirjoitukset olivat hänelle suureksi avuksi, omakohtaisesti keräilemällä asiatietoja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen myöntämän pienen apurahan turvin. Ensimmäine luku "Historiallisia hajatietoja" selvittelee meille tervan merkityksen aikanaan Suomen päävientitavarana, tervanpolton alkamisen Kainuussa, tervaveneen iän ja erilaisen käytön, Oulujoen vesistön perkaus- ja rakennustöineen, Ämmä- ja Koivukosken sulut, möljät, tervahovin vaiheet, räkärit ja pehtorit. Mm. ilmenee, että Suomussalmelta vietiin tervaa jo ennen vuotta 1750 ja että Paltamossa harjoitettiin ammattimais-

ta tervanpolttoa ainakin 1773 (HVC:n päätelmä). Paltamosta puheenollen: sanan paltamo-tervevene synnyn selvittää nuori tutkija siten, että paltamolainen tervavene tyyppi osoittautui muita paremmaksi ja sen takia yleisty, jolloin paltamo tuli merkitemään tervaveneitä yleensä, kun sensijaan aikaisemmat tutkijat ovat olettaneet, että sana paltamo olisi aiheutunut siitä, että paltamolaiset ensimmäisinä olisivat aloittaneet tervansoudun.

Mielenkiintoisin ja omaperäisin on luku "Tervaveneestä ja tervankuljuksesta". Kuulemme, että jo 1650-luvulla valmistettiin Kainuussa tervaveneitä. Soutu Ouluun alkoi niillä 1700—1750 välisenä aikana.

Sitten seuraa yksityiskohtainen esitys tervaveneen teosta ja malleista. Tässä selostuksessaan osoittaa tutkija tiedemiestä tarkkuuta ja vanhan tervavenerakentajan asiantuntemusta, joiden ominaisuuksien synnyttämän työn tulosten kiittelyyn olen valmis käyttämään arvosanaa "erikoisella kiitoksella hyväksytään". Todella, siinä on meille talletettu kaikki mahdolliset yksityiskohdat, jotka varmasti kiinnostaisivat laajoja piirejä ulkopuolellakin museomiespiirin. Lukuisat piirroksat ja veneiden pohjapiirustukset, kaikki suuremmoisella huolellisuudella tehtyjä, antavat lukijalle täydellisen kuvan kuulun tervaveneen synnystä. Voimatta kajoja yksityiskohtiin mainitsen vain, että Sotkamon reitillä käytetyn tervaveneen pituus oli 13,5 m., kun taas Hyrynsalmen reitillä pituus joskus saattoi olla suurempikin. Piirrosten

mitat ja kaikki ovat täysin suhteelliset verrattuna alkuperäisiin malleihin, joita kirjoittaja tarkoin on tutkinut. Eikä siinä unohdeta, näissä piirroksissa, rompsia, varppeita, meloja, äyskäreitä paremminkuin muitakaan veneenkaluja! Yhtä tarkoin on selostettu veneen lastaus ja lasku.

Kuvauksen jälkeen "Tervahovissa ja kaupungissa" seuraa vielä selostus nousemisesta, sek in piirroksin ja kuvakuvioiden varustettu. Kolmas luku kertoo muista kulkuneuvoista Oulujoen vesistön alueella sekä sisältää henkilötietoja vielä elossa olevista koskenlaskijoista.

Valitettavasti tätä teosta on olemassa vain kaksi kappaletta, joista toisen omistaa maist. Lehtonen itse, toisen nimismies Claudelin, kirjoittajan aulis auttaja. Mutta kaksi kappaletta on vähän ja sulkee pois koko suuren asian kiinnostuneen tutkijan ja harrastelijajoukon. Kun kerta niinkin tunnettu tutkija kuin Kansallismuseon tri Itkonen on myöntänyt, että tämä laudaturtyö jo sellaisenaan sisältää aimo annoksen valmista väitöskirjaa, niin eiköhän olisi syytä ryhtyä "johonkin" (Maakuntaliitto!), jotta teos tai osia siitä näkisi päivänvalon painotuotteenakin? Työn huolellisuuden — laudaturtyöksikin mielestäni aivan erikoinen — ja aiheen mielenkiintoisuuden takia pitäisi näin tapahtua! Varmaan silloin myös laudaturtoille ominainen kuivahkoksi puristettu kirjoitustyyli voitaisiin mehevöittää suurta yleisöä varten!